

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دروازه‌های تهران

کیانوش معتقدی

دفتر پژوهش‌های فرهنگی

معتقدی، کیانوش، ۱۳۶۱ -

دروازه‌های تهران / کیانوش معتقدی - تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۹۹.
۱۲۰ ص: مصور (بخش رنگی) - (تهران پژوهی: ۱۷)

ISBN: 978-964-379-500-9

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا

۱. دروازه‌ها - ایران - تهران. الف. دفتر پژوهش‌های فرهنگی. ب. عنوان.

۹۵۵/۱۲۲۰۴۳

DSR ۲۰۷۹

۶۰۹۸۳۳۱

کتابخانه ملی ایران

ISBN:978-964-379-500-9

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۹-۵۰۰-۹

• دروازه‌های تهران

• کیانوش معتقدی

• Gates of Tehran

• Kianoosh Motaghed

• استار: میترا طاهری لطفی

• طرح جلد: صفحه‌آرا: شهره خوری

• طرح بخش دروازه‌ها: زهرا دانش‌آرانی

• شماره کتاب: ۵۰۰ نسخه • چاپ اول: ۱۳۹۹

• تصویر روی جلد: دروازه گمرک، نقاشی رنگ روغن، اثر حسنعلی وزیری

• تصویر پشت جلد: دروازه باغ‌شاه، نقاشی آب‌رنگ، اثر پاول پیازتسکی

همه حقوق محفوظ است. هرگونه تقلید و استفاده از این اثر به هر شکل بدون اجازه کتبی دفتر پژوهش‌های فرهنگی ممنوع است.

دفتر پژوهش‌های فرهنگی

مراکز اصلی پخش و فروش:

• دفتر و فروشگاه مرکزی: تهران، خیابان کریم‌خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، کوچه باقری قصرالدشتی،

شماره ۵، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۹۱۳

صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۶۹۱

دورنگار: ۸۸۳۰۲۴۸۵

تلفن: ۸۸۲۱۳۶۴

تلفن‌های فروش: ۸۸۴۹۴۶۱، ۰۹۳۵۲۴۷۹۸۴۷

پست الکترونیک: lahze1386@gmail.com فروش الکترونیک: www.iranculturalstudies.com

• پخش مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، نبش خیابان شهید وحید نظری، شماره ۲۵۵

دورنگار: ۶۶۹۵۰۱۴۶

تلفن: ۰۹۱۲۲۱۷۷۶۷، ۶۶۴۱۷۵۳۲

یادداشت

این روزها بسیاری از ریت شهرها فراوان شنیده می‌شود. شهروندان در هر نقطه‌ای از زمین در پی کشف و شناخت هویت خود و مکان و زمانی هستند که در آن زندگی می‌کنند. اما یک شهر یا کشور بودن، یعنی خود را متصل و متعلق به تاریخ و مکان رضای آن شهر و کشور دانستن و آن را بخشی از خود به شمار آوردن. تلاش مرفر برای شناخت هویت خود، از سویی نسبت او را با دیگری مشخص می‌کند و از دیگر سو او را وادار به شناختی عمومی از جهان پیرامونش، تاریخش، خاطراتش، موارثش، احساساتش، ارزش‌ها، مفاهیم، بزرگان و مشاهیر و خصوصیات - معی محیط زیستش می‌سازد. «هویت» مرتبط با شهر، شهروندان یک شهر را از غیر شهروندان متمایز کرده و حسن مسئولیت «شهروندی» برای «ساکنان» ایجاد و آستانه تمیز میان «ساکن» یک شهر با «شهروند» یک شهر را ترسیم می‌کند.

اما شهرها را در این عصر، بدون مشارکت آگاهانه شهروندان نمی‌توان اداره کرد و اصولاً توسعه در هیچ عرصه‌ای را بدون مشارکت مردم هر شهر نمی‌توان رقم زد. بدیهی است که امر مشارکت مردم تحقق نمی‌پذیرد مگر زمانی که حسن تعلقی عمیق نسبت به مکانی که در آن زندگی می‌کنند، داشته باشند. اما حسن تعلق نسبت به مکان زندگی، زمانی می‌تواند ایجاد شود که نسبت به شخصیت و هویت آن مکان شناختی کافی نزد شهروندان به وجود آمده باشد. به عبارت دیگر، بدون شناخت کامل ابعاد مختلف یک شهر،

نمی‌توان انتظار وقوع مشارکت آگاهانه و مسئولانه شهروندان را در اداره شهر داشت. شناختی که در ابعاد کالبدی و ذهنی از محیط‌های طبیعی، مصنوعی و انسانی هر شهر به دست می‌آید. محیط‌های طبیعی هر شهر، چون کوه‌ها، رودها، تپه‌ها، دشت‌ها، مناظر طبیعی و غیره و محیط‌های مصنوعی چون ابنیه، مجمده‌های شهری، محله‌ها، خیابان‌ها، پیاده‌زاه‌ها، میدان‌ها، پل‌ها، بناهای اداری، آموزشی، نظامی و مانند آن و محیط‌های انسانی همراه با تنوع زبانی، دینی، مذهبی، نژادی، قومی، عقاید و آداب و رسوم، پاره فرهنگ‌ها، آیین‌ها، مراسم، و یادادین ملی و مذهبی و غیره هستند. مجموعه این محیط‌ها، محتوای هویت یک شهر را تعیین و توضیح می‌دهد و تفاوت هویتی میان شهرهای مختلف تنها شهر بدان آنها را رقم می‌زند.

اما کلان‌شهر تهران در تمامی وجوه خود موضوع مجموعه «تهران‌پژوهی» است، همان‌گونه که در کالبد، بافت، بنا به بنا و محله به محله متفاوت و متنوع شده، در ترکیب جمعیتی، پارک‌سنگ‌های موجود در جامعه نیز متنوع و متکثر شده است.

مجموعه کتاب‌هایی که ذیل عنوان «تهران، شهری» منتشر می‌شود، تهران را با تاریخ دیروز و امروز و از مناظر فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی مورد مطالعه قرار می‌دهد تا این مجموعه گسترده شناخت آن، دستمایه‌ای باشد برای آنهایی که به بهبود کیفیت مادی و معنوی زندگی نسل امروز در این شهر می‌اندیشند و نیز برای شهروندانی که در این شهر باخته آینده این شهر هستند و دل‌نگران به آن فکر می‌کنند!

دفتر پژوهش‌های فرهنگی

۱۱	پیشرو سخن
۱۵	فصل یکم. حصار و دروازه‌های تهران از دیرباز تا پایان دوره قاجار
۱۵	درآمد
۱۷	۱. پیشینه تاریخی شهر تهران و حصار شاه‌تھماسی
۲۰	حمله افغانها
۲۰	دوره افشاریه و زندیه
۲۱	۲. انتخاب تهران به عنوان پایتخت و سرآغاز تحولات معماری
۲۱	آقامحمدخان قاجار (۱۱۹۵-۱۲۰۱ ق.)
۲۳	۳. وضعیت تهران و دروازه‌های آن در دوره قاجاریه
۲۳	فتحعلی‌شاه قاجار (۱۲۱۲-۱۲۵۰ ق.)
۲۶	محمدشاه قاجار (۱۲۵۰-۱۲۶۴ ق.)
۲۹	۴. تحولات شهر تهران در حصار قاجاری
۲۹	ناصرالدین‌شاه قاجار (۱۲۶۴-۱۳۱۳ ق.)
۳۵	مظفرالدین‌شاه قاجار (۱۳۱۳-۱۳۲۴ ق.)
۳۶	احمدشاه قاجار (۱۳۲۶-۱۳۴۴ ق.)
۳۷	۵. دروازه‌های تهران و نقشه‌های دوره قاجار
۳۹	فصل دوم. اهمیت دروازه‌های تهران در هویت کالبدی شهر
۳۹	درآمد
۴۲	۱. چگونگی شکل‌گیری طرح توسعه تهران در عصر ناصری

- ۴۶ ۲. دروازه ناصریه، الگویی برای سبک جدید معماری دروازه‌های تهران
- ۴۸ ۳. شکل‌گیری حصار قاچاری و ساخت دروازه‌های دوازده‌گانه
- ۴۹ خندق تهران و خندق‌نشینان
- ۵۰ دروازه‌بانی و قوانین مالیات و گمرک

۵۳ فصل سوم. دروازه‌های تهران در عصر ناصری

- ۵۳ درآمد
- ۵۴ ۱. دروازه شاه سیدالعظیم
- ۵۶ ۲. دروازه سمنان
- ۵۷ ۳. دروازه عباسی (دروازه مشهد)
- ۵۸ ۴. دروازه دولت
- ۶۰ ۵. دروازه یوسف‌آباد (دروازه بهجت‌آباد)
- ۶۱ ۶. دروازه قزوین
- ۶۲ ۷. دروازه گمرک
- ۶۵ ۸. دروازه خانی‌آباد
- ۶۶ ۹. دروازه غار
- ۶۷ ۱۰. دروازه دولاب
- ۶۸ ۱۱. دروازه دوشان‌تپه
- ۶۸ ۱۲. دروازه باغ‌شاه
- ۶۹ ۱۳. دروازه ماشین‌دودی (دروازه و پل راه‌آهن)
- ۷۰ ۱۴. دروازه‌سازی برای رفع نحوست

۷۱ فصل چهارم. دروازه‌های تهران در آثار و نوشته‌های خارجیان

- ۷۱ درآمد
- ۷۱ ۱. دروازه‌های تهران از نگاه سیاحان

۷۹	۲. نقاشی‌های پاول پیازتسکی از دروازه‌های تهران
۸۰	۳. تصاویر دروازه‌های تهران در انواع آثار هنری و کارت‌پستال‌های دوره قاجار
۸۳	فصل پنجم. دروازه‌های داخلی تهران در عهد ناصری
۸۳	درآمد
۸۳	۱. میدان تویخانه و دروازه‌های آن
۸۷	۲. میدان ارگ و دروازه‌های آن
۸۹	۳. دروازه میدان اسب‌دوانی
۸۹	۴. دروازه عالی قاپو
۹۰	۵. سردر الماسه
۹۰	۶. میدان مشق و سردر بانگسرا
۹۳	فصل ششم. نقوش و تزئینات دیوارهای تهران
۹۳	درآمد
۹۴	۱. انواع نقوش و تزئینات
۹۷	۲. مضامین داستانی در تزئینات
۹۹	سخن پایانی
۱۰۱	تصاویر
۱۱۷	منابع